

Schaktningsövervakning på Marstrand inför renovering av del av Kungsgatan

Arkeologisk schaktningsövervakning
L1968:1155, Marstrand 5:1
Marstrands socken, Kungälv kommun
Sofia Forslund (praktikant) och Astrid Lennblad
Lödöse museum/Kulturförvaltningen
KU Arkeologisk rapport 2024:13

Schaktningsövervakning på Marstrand **inför renovering av del av Kungsgatan**

Arkeologisk schaktningsövervakning
L1968:1155, Marstrand 5:1
Marstrands socken, Kungälv kommun
Sofia Forslund (praktikant) och Astrid Lennblad
KU Arkeologisk rapport 2024:13
Lödöse museum/Kulturförvaltningen

Författare Sofia Forslund (praktikant) och Astrid Lennblad

Grafisk form Gabriella Kalmar

Layout och teknisk redigering Astrid Lennblad

Omslagsbild Fotot visar det pågående arbetet på Kungsgatan. Foto taget av Astrid Lennblad.

Lödöse museum/Kulturförvaltningen

Museivägen 1

463 71 Lödöse

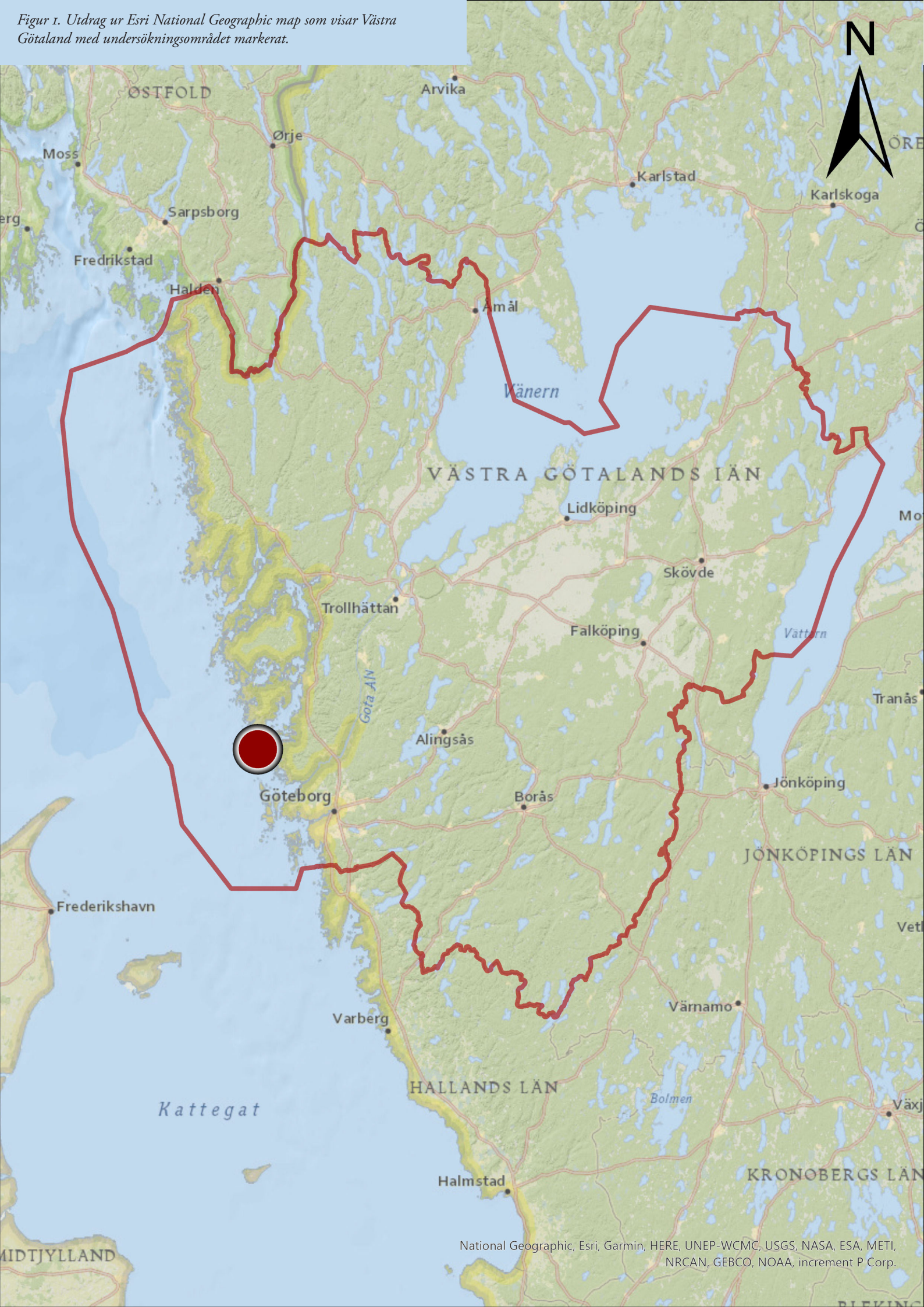
tel. 010-441 43 81

www.lodosemuseum.se

Innehåll

Sammanfattning	8
Inledning.....	8
Syfte, metod och genomförande.....	8
Kort historik om Marstrand.....	10
Tidigare arkeologiska undersökningar	11
Resultat	11
Slutsats samt åtgärdsförslag.....	11
Referenser.....	12
Litteratur	12
Otryckta källor.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilaga	14

Figur 1. Utdrag ur Esri National Geographic map som visar Västra Götaland med undersökningsområdet markerat.

Figur 2. Utdrag ur Esri National Geographic map som visar Västra Götaland med undersökningsområdet utmarkerat. Skala 1:10 000

Sammanfattning

Lödöse museum/Kulturförvaltningen (VGR) har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län (dnr 431-18151-2024) genomfört en schaktningsövervakning på Marstrand. Detta med anledning av planerad renovering av vägbanken där de stensatta stöden ska åtgärdas inom en del av Kungsgatan, inom fastigheten Marstrand 5:1. Renoveringen berör lämningen L1968:1155, stadslager.

Schaktningsövervakningen resulterade i att inget av antikvariskt intresse påträffades. På grund av upprepade byggnationer, kabeldragningar (figur 3 och 4) och renoveringar var det lager som påträffades så pass omrört att det inte gick att utläsa något av antikvariskt intresse. I detta mycket omrörda lagret påträffades bland annat av enstaka fynd av djurben, kritpipor, porslinfragment, modernt glas och plast. Därför anser Lödöse museum/Kulturförvaltningen att inga ytterliga antikvariska åtgärder behöver utföras inom det nu undersökta området.

Inledning

Lödöse museum/Kulturförvaltningen har på uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län (dnr 431-18151-2024) genomfört en schaktningsövervakning på Marstrand. Detta med anledning av planerad renovering av vägbanken inom en del av Kungsgatan. Renoveringen berör lämningen L1968:1155. Schaktningsövervakningen gjordes under tre separata dagar, 4/9, 11/9 och 19/9 2024, eftersom det var under dessa dagar schaktningsarbete utfördes. Projektledare var Astrid Lennblad, medverkade i fält gjorde även Sofia Forslund (praktikant) och Anton Lazarides.

Syfte, metod och genomförande

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera eventuella fynd, konstruktioner och/eller lager av antikvariskt intresse. Detta då

Figur 3. Foto från schakt 2 där ett höganäsrör påträffades i schaktväggen mot gatan. Foto: Astrid Lennblad

Länsstyrelsen bedömde att det fanns potential för att påträffa äldre faser av vägkonstruktionen, och möjligen annat underliggande stadslager.

Schaktningsarbetet övervakades ned till det djup som var nödvändigt. Eftersom Kungsgatan stiger kraftigt var schaktdjupet i den övre delen av arbetsområdet, den västra delen, om kring 1 meter grundare, räknat från dagens marknivå, än i den nedre, östra delen. Schaktdjupet i den västra delen gick ner till omkring 10 meter över havet (marknivå 11 meter över havet), medan djupet i den östra delen gick ner till omkring 7 meter över havet (marknivå 9 meter över havet).

Totalt grävdes två schakt på var sin sida om Kungsgatan med ett smalare och djupare schakt i respektive schakt (figur 5). Schakten mättes in med GPS-utrustning kopplad till nätverks-RTK i koordinatsystemet Sweref 99TM varefter inmätningarna har bearbetats med hjälp av ArcGIS PRO. Fotografering och dokumentation skedde löpande samt insamlande av diverse fynd i det omrörda lagret. Allt fyndmaterial har sedan gallrats.

Figur 4. Foto över schakt 1. Foto: Astrid Lennblad

Figur 5. Schaktplan över området. Skala 1:200

Kort historik om Marstrand

Genom historien omnämns Marstrand i ett flertal olika skriftliga källor. Den äldsta, kända, källan är ett dokument från 1291 som indikerar att tät bebyggelse i någon form etablerats runt den naturliga hamnen (Öbrink et al. 2023:9–10). Detta i samband med att en *minoriternas kyrka*, med andra ord en konventskyrka av Franciskanerorden, omnämns. Även om det inte går att avgöra huruvida en ordentlig stadsbildning ägt rum från ett enda avlatsbrev, visar det att det åtminstone finns ett konvent och en kyrka vilket i sin tur pekar på någon form av bebyggelse. I övrigt nämns Marstrand ett flertal gånger av olika författare från olika tider, bland annat är det i *Sagan om Håkon Håkonsson* som den isländske författaren Sturla Tordsson berättar om hur Marstrand skall låtit byggas under 1200-talets första hälft av Håkon. En annan författare är Johan Oedman som beskriver, år 1746, att staden var uppbyggd efter att Kungahälla brändes av vänderna, vilket inträffade 1135. Andra författare som nämner detta år är Aasma 1974, Rhyzelius 1744 och Olän 1906.

Genom historien har Marstrand förändrats markant då staden varit allt från en regionalt viktig transitohamn tack vare sin naturhamn, medan under större sillperioder, såsom mellan 1556–1588 och av 1700-talets andra hälft, har staden varit mittpunkt för fiskhandeln. Dess relevans påvisas också genom hur staden upprepade gånger dragits in i stridigheter genom århundranden och utstod anfall, intagningar och agerade periodvis som bas för svenska flottan. Marstrand har också brunnit, delvis eller totalförstörts, vid åtminstone 5 tillfällen av olika anledningar såsom under Gyldenlöwefejden (1675–1679) då den erövrades av danskarna. Övriga kända år för större bränder är 1586, 1643, 1669, 1682 och 1699. År 1775 utnämnde Gustav III Marstrand till landets enda dåvarande porto-franco-hamn och denna verksamhet varade fram till 1794. Det var genom Oscar II som Marstrands badortskultur formades, på den tiden för societeten, detta då han var en återkommande sommargäst under sena 1800-talet och en del byggnadsverk står kvar sedan denna tid.

Figur 6. Äldsta kända kartan över Marstrand med tomtindelning som inte verkställdes efter branden 1643. Illustration: Isaac van Geelkerck år 1644.

Tidigare arkeologiska undersökningar

Lämningen L1968:1155 och Marstrandsön är relativt väl undersökt med över 70 (74 enligt Fornsök) olika arkeologiska undersökningar och den tidigaste undersökningen ägde rum redan 1922 (Öbrink et al. 2023:12). De mer omfattande har ägt rum på Drottninggatan, år 1981 (Carlsson 1984), kv. Borgmästaren 1980-1981 (Svedberg & Johnsson 2006) och Kyrkogatan (Bramstång 1999). Trots att många undersökningar ägt rum har det varit svårt att fastställa lämningar äldre än från 1500-talet. Undantaget är Klostret som 2017 och 2018 undersöktes i en forskningsundersökning (Öbrink et al. 2023:12; Frisk 2022:21). I övrigt har större delen av undersökningarna bestått av schaktningsövervakningar i gatorna.

Den tidigare undersökningen som mer eller mindre tangerar det nu undersökta området är schaktningsövervakningen som pågick under 2021 och 2022 (Frisk 2022:21). Den undersökningen föranleddes av el och fibernedläggning men där påträffades inget av antikvariskt intresse eftersom schakten grävdes i befintliga schakt. .

Resultat

Schaktningsövervakningen resulterade i att området kunde konstateras vara tomt på lämningar av antikvariskt intresse. Schaktningsarbetet övervakades ned till djup som behövdes för att renoveringsarbetet skulle kunna utföras. Eftersom Kungsgatan stiger kraftigt var

schaktdjupet i den övre delen av arbetsområdet, den västra delen, om kring 1 meter grundare, räknat från dagens marknivå, än i den nedre, östra delen. Schaktdjupet i den västra delen gick ner till omkring 10 meter över havet (marknivå 11 meter över havet), medan djupet i den östra delen gick ner till omkring 7 meter över havet (marknivå 9 meter över havet).

Totalt 2 schakt grävdes med en sammanlagd yta på drygt 22 kvadratmeter, med ett smalare djupschakt i respektive schakt.

I båda schakten påträffades omrörda massor från strax under vägbeläggningen hela vägen ner till det djup som grävdes. I detta lager påträffades bland annat djupben, enstaka kritpipor och keramik samt plastbitar, modernt glas och någon kapsyl. I båda schakten påträffades även ett par sedan tidigare okända äldre ledningar. Det omrörda fyndmaterialet tillsammans med ledningarna gjorde att lagret kunde avskrivas från antikvariskt intresse.

Schakten mättes in med GPS-utrustning kopplad till nätverks-RTK i koordinatsystemet Sweref 99TM vartefter inmätningarna har bearbetats med hjälp av ArcGIS PRO. Fotografering och dokumentation skedde löpande.

Slutsats samt åtgärdsförslag

Lödöse museum/Kulturförvaltningen (VGR) anser att inga ytterliga antikvariska åtgärder behövs inom det nu undersökta området. Detta eftersom inget av antikvariskt intresse framkom.

Referenser

Litteratur

Frisk, M. 2022. *Marstrand el och fiber. Schaktningsövervakning för nedläggning av elfiber*. Lämning L1968:1155, Fastighet Marstrand 5:1 med flera. Marstrands socken, Kungälv kommun. Bohusläns museum Rapport 2022:21. Uddevalla.

Öbrink, M., Johansson, E., Forsblom Ljungdahl, V., Lennblad, A., Paring, M., Bergman, J., Brorsson T. 2023. *Lixhalsgatans sillfiskare och pottemaker. Arkeologisk undersökning*. Lämning L1968:1155, Fastighet Marstrand 32:1. Marstrands socken, Kungälv kommun. Bohusläns museum Rapport 2023:06. Uddevalla.

Otryckta källor

Lantmäteristyrelsens arkiv. Marstrands stad. Geografisk avritning 1669. Kettil Claeson Felterus. Akt nr N76-1:1.

Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR). [2024-09-26].

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsen dnr: 431-18151-2024

Fornreg uppdragsnr: 202400790

Kulturförvaltningen dnr: KU 2023-00130

Kulturförvaltningen projektnr: 15957

Län: Västra Götalands län

Kommun: Kungälv

Socken: Marstrand

Fastighet: Marstrand 5:I.

Koordinatsystem: SWEREF 99TM

Uppdragsgivare: Kungälv kommun

Ansvarig institution: Lödöse museum/Kulturförvaltningen

Projektledare: Astrid Lennblad

Fältpersonal: Sofia Forslund (praktikant), Anton Lazarides och Astrid Lennblad

Fältarbetstid: 20 timmar, 4/9, 11/9, 19/9-2024

Arkiv: Regionarkivet, Vänersborg.

Fynd: Inga fynd omhändertogs.

Bilaga

Bilaga I. *Schaktlista*

Bilaga I. *Schaktlista*

Schakt	Längd (meter)	Bredd (meter)	Djup (meter)	Bottenhöjd i väst	Bottenhöjd i öst	Kommentar
1	5,5	1,2	1-2	10 m.ö.h.	7 m.ö.h.	Omrörda massor hela vägen. Djurben, kritpipa, plast
2	6,5	1,2	1-2	10 m.ö.h.	7 m.ö.h.	Omrörda massor hela vägen, höganäsrör samt sannolik elledning nära botten. Djurben, kritpipor, kapsyl, glas.

